

ارزیابی و سنجش وضعیت گردشگری در اصفهان و تاثیر آن بر توسعه اقتصادی شهر

افشین سفاهن^۱، خانم قندهاری^۲

^۱ استادیار گروه جغرافیای دانشگاه پیام نور تهران

^۲ دانشجوی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری - مسکن و بازآفرینی شهری دانشگاه پیام نور اصفهان

چکیده

با توجه به تاثیرات گسترده گردشگری در ابعاد مختلف توسعه شهری، برخی آن را صنعت سوم دنیا و برخی صنعت اول دنیا می‌دانند که به عنوان منبعی مولد و پایدار مطرح می‌باشد. گردشگری می‌تواند با ایجاد تغییر در مولفه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در شهر تاثیراتی داشته باشد. به عبارت دیگر کیفیت تاثیر فعالیت‌های گردشگری در شهر و استفاده از آن، پیامدهای مطلوب و نامطلوب اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی در شهر برجای می‌گذارد.

پژوهش حاضر از نوع توصیفی تحلیلی و کاربردی است که تلاش دارد تا ابتدا به بررسی مبانی نظری مرتبط با گردشگری و تاثیرات آن و در ادامه به بررسی وضعیت گردشگری در شهر اصفهان و تاثیر آن بر اقتصاد این شهر بپردازد. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه ساکنین و گردشگرانی است که در شهر اصفهان به فعالیت می‌پردازند. داده‌ها با استفاده از پرسشنامه جمع‌آوری و با استفاده از نرم افزار SPSS و EXCEL تجزیه و تحلیل شده است. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که شهر اصفهان از پتانسیل بسیار بالایی برای توسعه گردشگری برخوردار می‌باشد که در وضع موجود زمینه‌های رشد و توسعه آن در حد مناسبی فراهم گردیده است به این معنا که توسعه گردشگری تاثیر مستقیم و معناداری بر توسعه اقتصادی شهر اصفهان داشته است.

واژگان کلیدی: گردشگری، گردشگری شهری، توسعه اقتصادی، شه ر اصفهان

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

مقدمه

امروزه صنعت گردشگری به عنوان صنعتی نوپا دارای ویژگی‌های بارز و منحصر به فرد، بخش مهمی از فعالیت‌های اقتصادی و تولیدی کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه را به خود اختصاص داده است (UNWTO, 2007: 3). گردشگری یکی از رشد یافته‌ترین صنایع نیمه دوم قرن بیستم بود و اغلب به عنوان کلید و یا رمز رشد اقتصادی در تمام کشورها چه توسعه یافته و چه در حال توسعه محسوب می‌گردد (شریبتی، ۱۳۹۳: ۵). این صنعت افزون بر درآمدزایی، اشتغال زایی و تبادل فرهنگ‌ها، سهمی از فعالیت‌های اقتصادی جهان، از جمله صادرات را به خود اختصاص داده است (محمودزاده و ارجمندیان، ۱۳۹۶: ۳). امروزه این صنعت جایگاه خاصی در اقتصاد کشورها داشته و نقش فعال و موثری در ارتقای ساختار اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشورها به خصوص در کشورهای رو به توسعه بازی می‌کند (Anderson et al, 2015: 54)؛ به طوری که حجم مبادلات بین‌المللی گویای آن است که در جهان بیش از ۲۰ درصد کل مبادلات بین‌المللی با جریان گردشگری داخلی آغاز می‌شود و در بعضی از کشورها درآمدهای ارزی ناشی از این صنعت یکی از منابع عمده در جهت تقویت اقتصاد ملی و توسعه روزافزون آنها محسوب می‌شود (Nikolich et al, 2012: 4).

گردشگری به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزار توسعه در جهان مطرح است و در حال حاضر بزرگ‌ترین و سریع‌ترین صنعت در جهان شناخته شده که دارای رشدی پایان ناپذیر و فزاینده‌ای است و از آن به عنوان ابزاری کارآمد برای بازسازی و توسعه اقتصادی و اجتماعی نواحی شهری یاد شده است؛ به گونه‌ای که برای رفع چالش‌های اقتصادی و اجتماعی نواحی که با کاهش فعالیت‌های رونق اقتصادی روبرو است، گردشگری در کانون توجه برنامه‌ریزان قرار دارد (ضیائی و دیگران، ۱۳۹۳: ۴). روندها نشان می‌دهد که تا سال ۲۰۲۰ تعداد گردشگران در سراسر جهان به حدود ۱.۶ میلیارد نفر خواهند رسید. گردشگری یکی از منابع اصلی اشتغال در سراسر دنیا می‌باشد که طبق تخمین سازمان جهانی گردشگری حدود ۷.۹۸ میلیون نفر در دنیا در این صنعت به صورت مستقیم اشتغال دارند و چنانکه مشاغل غیرمستقیم اقتصادی نیز به آنها اضافه شود این مقدار به حدود ۲۵۸ میلیون شغل خواهد رسید (سازمان جهانگردی، ۱۳۹۴: ۵).

بیان مساله

اصولا توسعه اقتصادی در هر کشوری نیازمند سرمایه‌گذاری در بخش‌ها و فعالیت‌های مختلف اقتصادی آن کشور است و بدون سرمایه‌گذاری در طرح‌های زیربنایی و روبنایی، نمی‌توان انتظار گسترش اشتغال، تولید و رفاه اقتصادی را داشت (شاکری و سلیمی، ۱۳۸۵: ۱۱). امروزه، گردشگری یکی از صنایع اشتغال‌زا و درآمدزای جهان به شمار می‌رود (بابایی سالانقوج، دشتی، بابایی، ۱۳۹۱: ۶). گردشگری همه‌پدیده‌ها و روابط حاصل از تعامل گردشگران، عرضه‌کنندگان و فروشندگان محصولات گردشگری، دولت‌ها و جوامع میزبان در فرایند جذب و پذیرایی را دربر می‌گیرد (DritSakis, 2004: 9). در کشورهای صنعتی، توسعه صنعت گردشگری موجب تنوع درآمدها و کاهش ناهماهنگی در اقتصاد می‌شود و در کشورهای در حال توسعه، فرصتی برای صادرات ایجاد می‌کند؛ به طوری که

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

نرخ رشد آن از اشکال سنتی صادرات بیشتر است. اهمیت گردشگری شهری از نظر اقتصادی و اشتغالزایی به حدی است که می توان آن را نیروی محرک اقتصادی هر کشوری محسوب کرد (Balaguer, 2002: 7).

گردشگری فعالیتی است که غیر از مزایای اقتصادی و اشتغال زایی، تأثیرات اجتماعی و فرهنگی بسیاری دارد. در بسیاری از کشورها، این صنعت پویا را منبع اصلی درآمد، اشتغال زایی، رشد بخش خصوصی و توسعه ساختار زیربنایی می دانند (قانع زارع، ۱۳۹۵: ۷). بنابراین، از نظر مکانی - فضایی، توسعه ساخت ها و زیرساخت های مناسب ضروری است (تقوایی و اکبری، ۱۳۸۷: ۹). شهر و گردشگری شهری و توسعه آن تحت تاثیر عوامل بسیار زیادی می باشد که از جمله آنها می توان به خدمات شهری، مبلمان شهری، پیاده روها، فضاهای شهری و ... اشاره نمود.

امروزه صنعت گردشگری، به ویژه شاخه شهری آن، جایگاه خاصی در اقتصاد کشورها دارد و در ارتقای ساختار اقتصادی - اجتماعی و فرهنگی کشورها، به خصوص در کشورهای رو به توسعه، نقش فعال و مؤثری ایفا می کند. شهرها جاذبه های گردشگری فراوانی دارند و همواره گردشگران زیادی را به سوی خود جذب می کنند. بنابراین، توسعه گردشگری شهری پایدار و مدیریت خردمندانه آن، نیازمند برنامه ریزی است. بررسی آمار و اسناد نشان می دهد که گردشگری یکی از عوامل موثر در توسعه یافتگی شهرها محسوب می گردد، به عبارتی مناطقی که از پتانسیل ها و جاذبه های فراوان گردشگری برخوردار هستند توانسته اند تا حدودی از این پتانسیل ها بهره مند گردند و زمینه های توسعه یافتگی را برای خود ایجاد نمایند. امروزه بسیاری از شهرها به دلایل مختلف مقصد گردشگران می باشند، برخی به دلایل جاذبه های تاریخی، برخی جاذبه های طبیعی، برخی مذهبی و برخی دیگر به دلیل برخورداری از جاذبه های ورزشی و پزشکی و ...

ایران از نظر جاذبه های گردشگری یکی از ده کشور اول جهان و از لحاظ آثار باستانی یکی از پنج سرزمین نخست جهان به جهت جاذبه های اکوتوریسم و تنوع گونه های گیاهی و جانوری بوده و جزء سه کشور اول جهان از نظر تنوع صنایع دستی می باشد. این در حالی است که تنها ۰.۵ درصد از سهم درآمد گردشگری جهان را به خود اختصاص داده و از نظر درآمد جذب گردشگر در قیاس با دیگر کشورهای جهان در رتبه نود قرار دارد (زنگی آبادی و جمال محمدی، ۱۳۸۵: ۴). امروزه استان اصفهان با مساحتی در حدود ۱۰۷۰۰۰ کیلومتر مربع (۳) و درحالی که در میان فلات تمدن ساز مرکزی ایران قرار گرفته و دارای تنوع آب وهوایی و اقلیمی می باشد، و همچنین براساس آمار موجود نزدیک به ۲۰۰۰۰ اثر تاریخی را در خود جای داده می تواند به یکی از مهمترین مقاصد انتخابی گردشگران داخلی و خارجی تبدیل شود. بر این اساس می بایست در این زمینه به موفقیت های فراوان دست یابد اما بررسی شواهد و همچنین آمار نشان می دهد که این صنعت آنچنان که باید در توسعه کشور نقش چندانی نداشته است و تا به امروز متناسب با این پتانسیل ها، گردشگر زیادی وارد کشور نگردیده است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

در این پژوهش تلاش می‌گردد تا به بررسی وضعیت گردشگری اصفهان در دو بعد پتانسیل‌های گردشگری و امکانات و خدمات پرداخته شود و در ادامه نقش این صنعت در توسعه اقتصادی شهر را مورد بررسی قرار دهد.

سوالات پژوهش

۱. وضعیت گردشگری در شهر اصفهان چگونه است و تا چه اندازه توسعه یافته است؟
۲. رابطه میان توسعه گردشگری و رشد اقتصادی در شهر اصفهان چگونه است؟
۳. مهمترین راهکارهای ارتقای توسعه گردشگری در شهر اصفهان کدامند؟

پیشینه پژوهش

واژه گردشگری، نخستین بار در سال ۱۸۱۱ در مجله اسپورتینگ آمده است. از نیمه دوم قرن نوزدهم مطالعاتی در زمینه صنعت گردشگری در دانشگاه‌های کشورهای مختلف انجام شده است. از ۱۹۷۰ مطالعات مربوط به صنعت گردشگری به مفهوم امروزی خود جایگاه خاصی در میان سایر علوم دانشگاهی به وجود آورده است و تاکنون این توسعه به نحوی بوده که امروزه به عنوان یک رشته دانشگاهی بسیار مهم مطرح شده است. عمر مطالعات در مورد توسعه پایدار به طور اعم و گردشگری پایدار به طور اخص از دو دهه تجاوز نمی‌کند، گردشگری پایدار از پیشنهادهایی است که برای اقسام توسعه گردشگری که در اوایل دهه ۱۹۸۰ میلادی نشأت گرفته است. این پیشنهادات بر جلوگیری از بروز مشکلات و تأثیرات منفی و گسترده گردشگری اشاره می‌کردند. در سال ۱۹۸۷ کمسیون جهانی محیط زیست و توسعه گزارشی را تحت عنوان "آینده مشترک ما" انتشار داد، و در آن توسعه پایدار را اینگونه تعریف کرد: توسعه ای که نیازهای حاضر را برطرف کند، بدون آنکه نیازهای آیندگان را به مخاطره بیندازد (توانا و عابدینی، ۱۳۹۴: ۵).

در سال ۱۹۹۲ اجلاس سران در ریودوژانیرو "پیرامون مسائل زیست محیطی جهان برگزار شد و پس از آن مطالعات فراوانی توسط محققان، برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران در زمینه گردشگری با تقویت جنبه‌های مثبت موثر بر توسعه پایدار، انجام گرفته است. در رابطه با اثرات گردشگری در توسعه در سطح جهانی بسیاری از مطالعات در زمینه گردشگری، روی گردشگری پایدار متمرکز شده است. در زیر به برخی از مطالعات که در این زمینه در سطح جهان و ایران انجام شده است، اشاره می‌شود:

چانگ (۲۰۱۳) در پژوهشی با عنوان بررسی نگرش ساکنان به توریسم در تایوان ضمن مقایسه دو الگوی گردشگری در تایوان به بررسی اثرات گردشگری از دیدگاه جامعه میزبان پرداخته و نگرش آنان نسبت به گردشگری را مورد تحلیل قرار داده است نتایج حاکی از تفاوت بین دو الگوی گردشگری به لحاظ اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

کاناسکاران و همکاران (۲۰۱۳) در تحقیقی، اثرات مثبت و منفی گردشگری روستایی را در ۹ عامل زیست محیطی، قابلیت های بهتر پذیرایی، اقتصادی، دانش کارآفرینی، مزایای اجتماعی - فرهنگی، ازدحام جمعیت، آگاهی، محدودیت ها و موضوعات مربوط به زمین زراعی نشان دادند.

کای و رایان (۲۰۱۱) مهمترین اثرات مثبت گردشگری روستایی را افزایش درآمد، بهبود شرایط اقتصادی، بهبود کیفیت زندگی، بهبود امکانات آموزش و تقویت محیط زیست طبیعی، و اثرات منفی آن را آلودگی محیط زیست، کاهش تماس های اجتماعی، سروصدا و خیابان های کثیف نشان می دهند. بیرد و همکاران (۲۰۱۰) آثار گردشگری روستایی را در اثرات منفی بلندمدت بر محیط زیست، افزایش کیفیت زندگی، بهبود نما و ظاهر جامعه، فرصت سازی برای ساکنان محلی، بهبود اقتصاد محلی، افزایش جرم و جنایت، افزایش مالیات ها و افزایش ترافیک نشان دادند.

کاستلانی و سالار (۲۰۱۰)، در مقاله «شاخص عملکرد پایدار برای توسعه گردشگری سیاسی» معتقداند توسعه سیاست های گردشگری پایدار می تواند راه مفیدی برای تشویق اشکال - جدیدی از کسب و کار، افزایش اشتغال و ترویج حفاظت از مناظر باشد، در این زمینه استفاده از منشور گردشگری پایدار اروپا در مناطق حفاظت شده روش بازگشت جهت توسعه محلی و امکان درگیر کردن ذینفعان محلی در تعریف سیاست پایداری موثر می باشد. در بسیاری از موارد، شاخص یکپارچه پایداری در درون یک فرایند مشارکتی توسعه یافته اند، مطالعه حاضر نشان دهنده تلاش های نوآورانه برای ارزیابی پایداری کلی نگر، با تعریف اهداف خاص از طریق تعریف شاخص های مناسب اندازه گیری و ارزیابی تحول زمانی سیاست های توسعه، به منظور کاهش اثرات سوء بر محیط زیست و ترویج حفاظت از ارزش های محلی و سنتی است. استفاده از شاخص های پایداری برای اندازه گیری رفاه و توسعه در مقیاس محلی استراتژی است برای ارزیابی اثرات کوتاه مدت و بلندمدت استراتژی ها از طریق فرآیند مشارکتی منشور اروپایی توسعه یافته است.

هیلا ارگاس و آیدا ارابدین (۲۰۱۰)، در مقاله نظارت بر محیط زیست برای توسعه پایدار سطح شرکت نشان می دهد که افزایش همکاری های محلی و شبکه های ارتباطی خود اتکا بر اساس علایق محلی و پویایی های درون زا را نشان می دهد. متأسفانه یافته های تحقیق نشان می دهند که انگیزه های زیست محیطی در اعمال شبکه های ارتباطی پشت ملاحظات اقتصادی افتاده اند.

میراسماعیلی (۱۳۹۶) در مقاله خود با عنوان بررسی نقش گردشگری پل طبیعت تهران در توسعه اقتصادی شهر تهران به این نتیجه دست یافت که رابطه که رابطه معنی داری بین نقش پل طبیعت تهران و توسعه اقتصادی شهری در ابعاد زیست محیطی اجتماعی فرهنگی و اقتصادی وجود دارد و رابطه معنا داری بین ساختار فیزیکی پل طبیعت تهران برای رفاه گردشگران وجود ندارد.

حاتمی نژاد و شریفی (۱۳۹۴) در مقاله ای با عنوان بررسی نقش گسترش گردشگری شهری بر توسعه پایدار شهری (نمونه موردی شهر سنندج) به این نتیجه دست یافت که گردشگری شهری در شهر سنندج توانسته است به

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شیوه‌ای مؤثر باعث پایداری هرچه بیشتر شهر سنندج شود. گردشگری در شهر سنندج توانسته است بیشترین تأثیر را بر توسعه پایدار اقتصادی و کمترین تأثیر را توسعه پایدار محیطی داشته باشد.

اهداف

هدف اساسی این پژوهش "بررسی وضعیت گردشگری اصفهان و نقش آن در توسعه اقتصادی شهر" می‌باشد

سایر اهداف این پژوهش عبارتند از:

- بررسی مبانی نظری توسعه گردشگری و عوامل موثر بر آن
- بررسی و تبیین شاخص‌های توسعه اقتصادی شهرها
- بررسی رابطه میان گردشگری و توسعه اقتصادی شهرها
- بررسی پتانسیل‌های توسعه گردشگری شهر اصفهان و تأثیر آن بر توسعه اقتصادی شهر

روش پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ روش شناسی از نوع توصیفی تحلیل است و با توجه به هدف خود که بررسی رابطه میان توسعه گردشگری و ارتقای شاخص‌های اقتصادی در شهر است در زمره پژوهش‌های کاربردی قرار می‌گیرد. جمع‌آوری اطلاعات به دو روش اسنادی کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی انجام گردیده است و تحلیل اطلاعات با استفاده از روش تحلیل رگرسیون خطی صورت گرفته است.

مبانی نظری پژوهش

گردشگری در محیطی صورت می‌گیرد که متشکل از انسان و ویژگی‌های طبیعی است. محیط انسانی متشکل از عوامل و فرایندهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. محیط طبیعی نیز از گیاهان، جانوران و زیستگاه‌هایشان تشکیل می‌شود. با این حال شایان ذکر است که در واقع محیط انسانی و محیط طبیعی در هم آمیخته‌اند و فعالیت انسانی هم بر محیط طبیعی اثر می‌گذارد و از آن اثر می‌پذیرد. در واقع گردشگری فعالیت چند منظوره است که در مکانی خارج از محیط عادی گردشگر انجام می‌گیرد و مسافرت گردشگر بیش از یک سال طول می‌کشد و هدف، تفریح، تجارت و با فعالیت‌های دیگر است (خاوریان گرمسیر و همکاران، ۱۳۹۲: ۵)

گردشگری می‌تواند به عنوان شکلی با اهمیت از فعالیت‌های انسانی اثرات قابل توجهی داشته باشد. این اثرات در منطقه مقصد جایی که گردشگران با محیط محلی، اقتصاد، فرهنگ و جامعه تعامل دارند بسیار مشهود است. از این رو می‌توان به طور مرسوم اثرات گردشگری را با عناوین اثرات اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست محیطی مورد بررسی قرار داد (قربانی و دیگران، ۱۳۹۲: ۵).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

توجه به آثار و پیامدهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ناشی از توسعه فعالیت‌های گردشگری در روند تهیه گزارشات ارزیابی از اهمیت خاصی برخوردار است. هدف از توسعه گردشگری چه در سطح بین‌المللی و چه در سطح ملی، امکان توسعه اقتصادی و اجتماعی نواحی مقصد است. به همین دلیل اکثر کشورهای جهان به اهمیت گردشگری در اقتصاد جهانی از نظر نقش آن در درآمد و اشتغال توجه کرده‌اند (رضوانی، ۱۳۸۷: ۹۱). اثرات اقتصادی گردشگری متنوع است. مهمترین اثر توسعه گردشگری، ایجاد اشتغال و درآمد در منطقه است. نتایج تحقیقات مختلف در ارتباط با اثرات اقتصادی توسعه گردشگری موید این مطلب است که توسعه این صنعت به کاهش بیکاری و کسب درآمد منتهی می‌گردد. برآوردها نشان می‌دهد گردشگری به عنوان بزرگترین صنعت جهان، ارزش افزوده‌ای در حدود ۳.۴ تریلیون دلار و یا ۱۰ درصد تولید ناخالص داخلی جهانی دارد و ۱۰.۶ درصد اشتغال جهان را شامل می‌شود (نوری و خراسانی، ۱۳۹۱: ۴). افزون بر اینها، صنعت گردشگری همچنین، دارای آثار اقتصادی گسترده‌ای دیگری نیز هست. ایجاد تنوع در فعالیت‌های اقتصادی و منابع موجود در آمد، افزایش تقاضا برای کالاهای داخلی، افزایش تسهیلات اقامتی مانند هتل‌ها و رستوران‌ها، ارتقای سطح زندگی مردم، بهبود زیرساخت‌ها و امکانات موجود، از مهمترین تأثیرات مثبت اقتصادی توسعه گردشگری به شمار می‌روند (زاهدی، ۱۳۸۵: ۴۳).

اگر چه اثرات مثبت اقتصادی صنعت گردشگری انکار ناپذیر است، ولی جذابیت این آثار نباید ما را از توجه به تبعات منفی گسترش بی رویه صنعت گردشگری باز دارد. از جمله تبعات منفی اقتصادی صنعت گردشگری در منطقه، می‌توان به اثر تورمی و افزایش قیمت کالاها و خدمات در منطقه، امکان جابه جایی نیروی کار و مواجه شدن صنایع با کمبود نیروی کار و افزایش نسبی مالیات‌ها در مقاصد گردشگری اشاره کرد. اثرات اجتماعی و فرهنگی گردشگری شیوه‌هایی هستند که در آن گردشگری تغییراتی را در نظام‌های ارزشی، رفتار افراد، روابط خانواده‌ها، سبک زندگی جمعی، مراسم سنتی و سازمان‌های اجتماعی ایجاد می‌کند و از جمله مهمترین ملاحظات توسعه گردشگری در هر منطقه به شمار می‌روند، هر چند که اندازه گیری این آثار نسبت به آثار اقتصادی و زیست محیطی به مراتب دشوارتر است. این آثار می‌توانند در کشورهایی که هنوز از نظر اجتماعی و اقتصادی به شدت سنتی هستند، بسیار سرنوشت ساز و مهم به شمار رود. با توجه به اینکه اثرات اجتماعی - فرهنگی گردشگری بسیار گسترده است، در زیر با بررسی مطالعات مختلف به طور خلاصه به بعضی از این پیامدها اشاره می‌شود. افزایش سطح رفاه و کیفیت زندگی مردم، ایجاد وسعت نظر و بسط حوزه دید مردم، احیای سنت‌های محلی و ایجاد احترام متقابل بین مردمی با فرهنگ‌های متنوع از پیامدهای منفی اجتماعی - فرهنگی توسعه گردشگری: امکان افزایش جرم و جنایت، تخریب مبانی اعتقادی و ارزشی، امکان گسترش آلودگی‌های رفتاری متعارض با هنجارهای جامعه و تخریب و آسیب‌رسانی به میراث فرهنگی و تاریخی را می‌توان نام برد (Oila et all, 2012: 5).

گردشگری شهری در شهرهای معاصر را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: ۱. فضاهای مدرن یا جدید نظیر پارک‌ها، مراکز فروش مدرن، فرهنگسراها، میادین و پلاژها؛ ۲. فضاهای سنتی نظیر بازارها، امامزاده‌ها، گورستان‌ها، باغ‌ها، مساجد و سایر اماکن (انوری آریا، نساج، ۱۳۸۶: ۲۰). عملکرد گردشگری در فضای شهری در راستای انگیزه‌های متفاوتی شکل می‌گیرد که برخی از مهمترین آنها به شرح ذیل است:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

- دیدار دوستان و خویشاوندان
- حضور در نمایشگاه ها و کنفرانس ها
- بازدید از میراث فرهنگی
- سفرهای مذهبی (زیارت)
- حضور در مراسم و محل
- رفع مسایل درمانی - بهداشتی
- خریدهای تفریحی
- مسایل ورزشی
- مسایل آموزشی
- سفرهای روزانه و اداری
- دلایل شخصی (هال، ۱۹۹۹: ۱۶۷).

جاذبه های گردشگری را می توان به شیوه های مختلف تقسیم بندی کرد. این تقسیم بندی ها، حاصل دیدگاه های افراد مختلفی است که، هر کدام با توجه به دیدگاه و رویکرد خاص خود، به طبقه بندی جاذبه های گردشگری پرداخته اند. گان معتقد است که، تمام عناصر و اجزای نظام گردشگری شهری، به دو گروه عرضه و تقاضا تقسیم می شود که تقاضا، شامل بازارهای داخلی و بازارهای بین المللی و ساکنین محلی که از جاذبه ها، تسهیلات و خدمات گردشگری استفاده می نمایند و عرضه، شامل جاذبه ها و فعالیت ها، تأسیسات اقامتی و دیگر امکانات و خدمات گردشگری می شود (Gun, 2002, 15).

با علم بر این نکته که، هر گاه منابع گردشگری (طبیعی، فرهنگی اجتماعی و دیگر منابع)، با امکانات گردشگری همراه گردند به جاذبه تبدیل می گردند (ضرغام، ۱۳۸۱: ۱۵).

جاذبه های گردشگری از سوی سازمان جهانی جهانگردی به سه دسته عمده تقسیم می گردند:

- جاذبه های طبیعی
- جاذبه های فرهنگی تاریخی
- جاذبه های ویژه

طبق آخرین آمار منتشر شده از گردشگری می توان شهرهای زیر را به عنوان شهرهای موفق معرفی نمود:

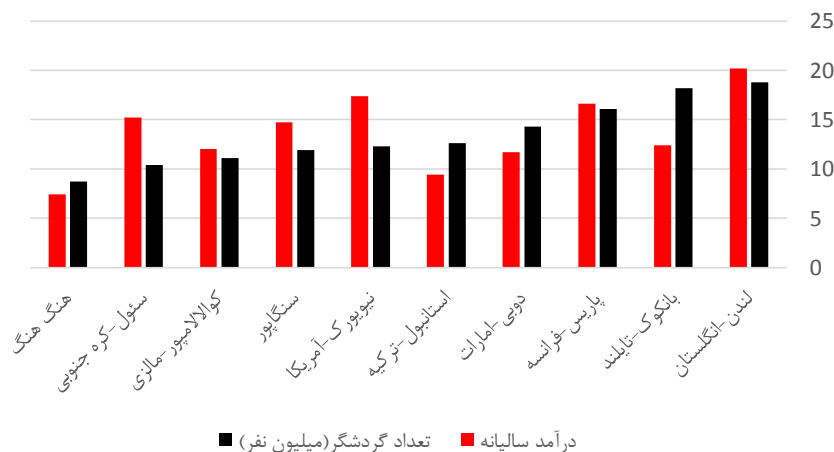
جدول ۱. وضعیت گردشگری در شهرهای جهان (سال ۲۰۱۵)

رتبه	شهر	تعداد گردشگر (میلیون نفر)	رشد نسبت به سال قبل (درصد)	درآمد سالیانه (میلیون دلار)
------	-----	---------------------------	----------------------------	-----------------------------

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۲۰.۲	۶	۱۸.۸	لندن-انگلستان	۱
۱۲.۴	۸	۱۸.۲	بانکوک-تایلند	۲
۱۶.۶	۳.۲	۱۶.۱	پاریس-فرانسه	۳
۱۱.۷	۸	۱۴.۳	دوبی-امارات	۴
۹.۴	۱۱.۴	۱۲.۶	استانبول-ترکیه	۵
۱۷.۴	۳.۵	۱۲.۳	نیویورک-آمریکا	۶
۱۴.۷	۳	۱۱.۹	سنگاپور	۷
۱۲	۵.۶	۱۱.۱	کوالالمپور-مالزی	۸
۱۵.۲	۵.۲	۱۰.۴	سئول-کره جنوبی	۹
۷.۴	۳.۵	۸.۷	هنگ هنگ	۱۰

نمودار ۱. آمار گردشگری در شهرهای موفق جهان

بررسی جدول ۱ و مشاهده نمودار ۱ نکته جالب را نشان می دهد. به این معنا که برخی از شهرها به لحاظ تعداد گردشگران وارد شده دارای رتبه بالایی هستند اما به لحاظ درآمد کسب شده نسبت به شهرهای پایین تر وضعیت مناسبی ندارند. این بدین معناست که برخی شهرها توانسته اند با برنامه ریزی منسجم تر درآمد بیشتری را از افراد وارد شده به شهر خود کسب نمایند. این مساله در خصوص شهر نیویورک و سئول کاملا مشخص می باشد که با وجود تعداد گردشگر کمتر به نسبت شهرهای استانبول، دوبی، پاریس و بانکوک درآمد بیشتری را کسب کرده اند.

طبق آمار منتشر شده از سوی سازمان گردشگری کشور، کشور ایران در ۳ ماهه نخست ۹۶ برابر ۱۱۴۸۰۵۰ نفر بوده است که به نسبت ۳ ماهه نخست سال ۱۳۹۵ حدود ۶.۹ درصد کاهش یافته است. ضمن اینکه این آمار برای سال ۱۳۹۵ ۱۱۸۷۲۳۳ هزار نفر بوده است که نسبت به ۳ ماهه سال ۱۳۹۴ حدود ۵.۹ درصد کاهش یافته است.

شناخت محدوده

شهر اصفهان در دامنه شرقی کوه های زاگرس از جمله شهرهایی است که شاید تاریخ و سابقه آن به قدمت خود کشور برمی گردد. این شهر بر روی آبرفت زاینده رود بنا شده و طول و عرض جغرافیایی آن به ترتیب ۳۸/۳۲ و ۵۱/۴ است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ارتفاع آن از سطح دریا ۱۵۷۵ متر است. شهر اصفهان از تهران ۴۱۴ کیلومتر تا شیراز ۴۸۱ و تا یزد ۳۱۶ کیلومتر فاصله دارد.

نقشه ۱. موقعیت قرارگیری شهر اصفهان

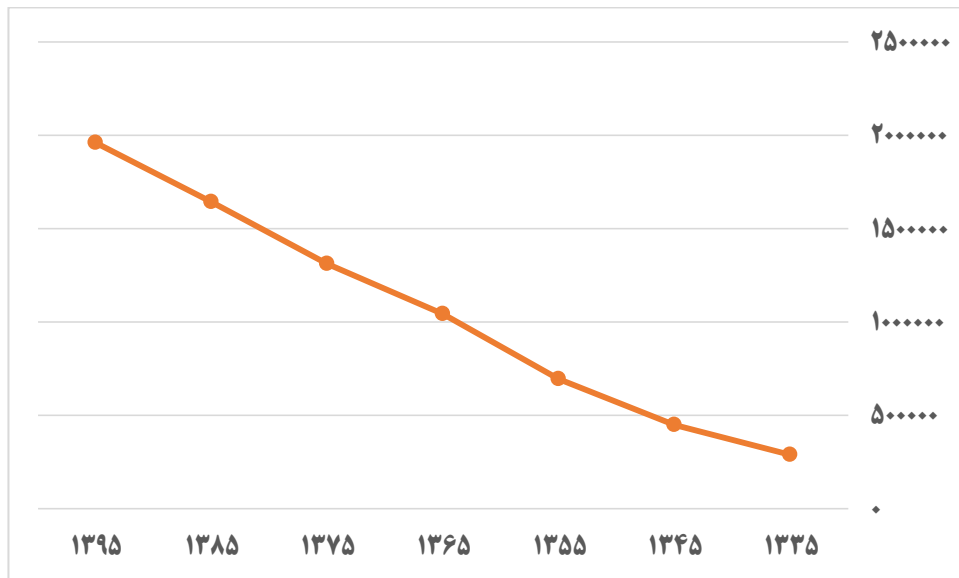
به لحاظ جمعیتی این شهر طی چند دهه اخیر رشد زیادی را به خود دیده است و افراد زیادی وارد این شهر گردیده‌اند که تغییرات آن در جدول ۱ آورده شده است:

جدول ۲. جمعیت شهر اصفهان

سال	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۵
جمعیت	۲۸۷۸۹۸	۴۵۰۵۷۲	۶۹۶۰۶۳	۱۰۴۲۷۲۸	۱۳۱۰۶۵۹	۱۶۴۲۹۹۶	۱۹۶۱۲۶۰

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

نمودار ۲. جمعیت شهر اصفهان و تغییرات آن

طبق جدول و نمودار ۱ می‌توان دید که جمعیت شهر اصفهان طی دوره ۵۰ سال اخیر حدوداً ۵ برابر گردیده است که نشان از رشد بالای این شهر دارد.

تحلیل یافته‌ها

بخش اول: شناخت پتانسیل‌های گردشگری شهر اصفهان

اصفهان (پارسی میانه: اسپاهان) شهری باستانی توریستی در مرکز ایران است. به لحاظ جمعیت بعد از تهران و مشهد، سومین شهر بزرگ ایران و یکصد و شصت و سومین شهر پر جمعیت دنیا محسوب می‌شود. هتل‌های متنوعی در این شهر وجود دارد که از گردشگران داخلی و خارجی پذیرایی می‌کنند. مردم اصفهان به طور عمده فارسی زبان و از ساکنان خود استان و استانهای همجوار هستند.

شهر اصفهان با انتخاب شدن به عنوان نخستین پایتخت فرهنگی کشورهای اسلامی در سال ۲۰۰۵ در میان مردم این کشورها بیش از پیش مشهور گشته و گردشگران بسیاری را به خود جلب کرده است. این شهر از لحاظ صنایع دستی مهمترین شهر کشور به شمار می‌آید که بیشتر صنایع دستی کشور اعم از قلم کاری، خاتم کاری، ترمه و... در آن تولید می‌شود و گردشگرانی که مشتاق به تهیه سوغات ایرانی هستند تقریباً صنایع دستی و سوغاتی‌های تمام نقاط ایران را در حاشیه میدان نقش جهان و در بازار قدیمی اصفهان می‌توانند تهیه کنند.

عمارت عالی قاپو، مسجد شیخ لطف الله، مسجد امام (مسجد شاه)، کلیسای وانک، منار جنبان، کاخ چهل ستون، کاخ هشت بهشت، چهار باغ، آتشگاه، گورستان قدیمی تخته فولاد، بازار تاریخی اصفهان، میدان نقش جهان، باغ پرندگان، پل خواجه، پل شهرستان، سی و سه پل (پل الله وردی خان) و... از مهمترین نقاط دیدنی و تاریخی شهر اصفهان می‌باشند

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

شکل ۱. جاذبه های گردشگری اصفهان

در بعد پتانسیل های گردشگری در شهر اصفهان باید گفت که این شهر جامع جاذبه های گردشگری است که یک شهر می تواند داشته باشد از پتانسیل هایی طبیعی گرفته تا صنایع دستی و جاذبه های تاریخی و فرهنگی مذهبی و جهت بررسی وضعیت توسعه گردشگری در این شهر نیاز است تا آمار گردشگران در این شهر بررسی گردد که آمار آن مطابق جدول ۲ می باشد:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

جدول ۳. آمار گردشگری در شهر اصفهان

سال	۱۳۷۵	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
گردشگر داخلی	۱۸۱۸۳۷	۲۱۵۷۰۴	۱۵۲۲۱۷	۲۴۸۰۸۶	۷۸۹۵۶۷
گردشگر خارجی	۷۳۷۳	۲۰۵۳۷	۴۴۲۲۹	۴۴۶۶۰	۹۵۷۶۸

همانطور که ملاحظه می‌گردد تعداد گردشگران داخلی و خارجی شهر اصفهان طی ۲۵ سال اخیر در نتیجه گسترش امکانات و خدمات و همچنین روابط داخلی و خارجی چندین برابر گردیده است که نشان از توسعه گردشگری در این شهر دارد.

بخش دوم: ارزیابی توسعه گردشگری در شهر اصفهان

طبق مطالعات صورت گرفته با استفاده از ابزار پرسشنامه این نتیجه حاصل گردید که کلیه عوامل و جاذبه‌های گردشگری شامل عناصر تاریخی، مذهبی، طبیعی، فرهنگی و ... نقش موثری در توسعه گردشگری شهر اصفهان داشته‌اند که نتایج آن در جدول ۲ آورده شده است:

جدول ۴. تاثیر عوامل بر توسعه گردشگری شهر اصفهان (بر حسب درصد)

میانگین	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۴.۱۶	۳۹	۳۸	۲۳	۰	۰	تاثیر عناصر تاریخی
۳.۸۳	۳۲	۳۰	۲۹	۷	۲	تاثیر عناصر فرهنگی و صنایع دستی
۳.۲۱	۲۶	۱۸	۲۲	۱۷	۱۹	تاثیر عناصر طبیعی ب
۳.۱۲	۱۸	۱۹	۳۲	۱۹	۱۲	تاثیر امکانات اقامتی و رفاهی
۳.۵۲	۳۰	۲۴	۲۴	۱۲	۱۰	تاثیر زیرساخت‌ها و امکانات حمل و نقل

با توجه به نتایج بدست آمده از نظر کارشناسان تاثیر تمامی عوامل بیش از حد متوسط (۳) می‌باشد که در این بین تاثیر عناصر تاریخی در توسعه گردشگری شهر اصفهان زیاد ارزیابی شده است و امکانات رفاهی و اقامتی و حمل و نقل در این شهر در حد متوسط نزدیک به کم ارزیابی گردیده است.

بخش سوم: ارزیابی تاثیر گردشگری در توسعه اقتصادی شهر اصفهان

جهت بررسی و سنجش تاثیر گردشگری بر توسعه اقتصادی شهر اصفهان از ابزار پرسشنامه و نظرات کارشناسان به تعداد ۵۰ نفر استفاده گردیده است که نتایج آن به شرح زیر می باشد:

جدول ۵. تاثیر گردشگری بر توسعه اقتصادی شهر اصفهان

میانگین	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۳.۷۶	۳۵	۲۴	۲۷	۱۰	۴	ایجاد اشتغال و درآمد
۳.۷۳	۳۰	۲۹	۳۱	۴	۶	بهبود زیرساخت ها و امکانات
۳.۵۵	۲۷	۲۵	۳۲	۸	۸	ارتقای سطح زندگی
۳.۸۴	۳۵	۲۹	۲۶	۵	۵	فعالیت های اقتصادی متنوع
۳.۳۸	۱۲	۳۲	۴۲	۱۰	۴	افزایش درآمد برای دولت

جهت تجزیه و تحلیل پرسشنامه و نتایج حاصل از آن و تبیین رابطه میان متغیرهای مستقل و وابسته از روش تحلیل رگرسیون خطی استفاده گردیده است:

جدول ۶. تحلیل رگرسیون خطی توسعه گردشگری و توسعه اقتصادی

ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعدیل شده	خطای معیار میانگین	سطح معنی داری
۰.۲۹۵	۰.۱۸	۰.۸۷۶	۰.۸۸	۰.۰۲۳

در جدول بالا دو متغیر نسبت به سایر اعداد از اهمیت بالاتری برخوردار هستند:

عدد اول مربوط به سطح معنی داری است ۰.۰۱۵ بدست آمده است و در تحلیل های مختلف معیار متوسط ۵ درصد می باشد. در صورتی که عدد بدست آمده کمتر از مقدار متوسط باشد رابطه معنادار و اگر بیشتر از آن باشد فاقد معناداری می باشد. با توجه به توضیح ارائه شده می توان نتیجه گرفت که رابطه میان متغیر مستقل (گردشگری) و متغیرهای وابسته (توسعه اقتصادی) در شهر اصفهان رابطه معناداری برقرار است.

عدد دوم مربوط به ضریب تعیین می باشد که ۰.۱۸ بدست آمده است و این به معناست که ۱۸ درصد تغییرات در متغیر وابسته به وسیله متغیر مستقل قابل پیش بینی است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

جمع بندی و راهکارهای پژوهش

شهر اصفهان یکی از مناطق بارز در کشور در زمینه جاذبه‌های گردشگری است. این شهر با داشتن جاذبه‌های طبیعی و تاریخی متنوع می‌تواند زمینه ساز توسعه صنعت گردشگری در کشور باشد و این امر منوط به برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح مسوولین و جذب سرمایه‌گذاری‌های دولتی و خصوصی در طرح‌ها و پروژه‌های گردشگری است. با توسعه گردشگری در منطقه زمینه‌های جذب درآمد و اشتغال زایی نیز برای ساکنان این شهر بیش از پیش مهیا خواهد شد و از این طریق اوضاع اقتصادی و فرهنگی منطقه بهبود خواهد یافت. شایان ذکر است که توسعه فعالیت گردشگری تنها به دستاوردهای اقتصادی محدود نمی‌شود، بلکه پیامدهای اجتماعی و فرهنگی آن نیز حائز اهمیت است. از جمله سبب حفظ میراث تاریخی و فرهنگی شهر، ایجاد امکان انتقال ارزش‌های فرهنگی مثبت به سایر مردمان، افزایش فضاها و مکان‌های عمومی و غنی شدن تجارب فرهنگی افراد جامعه می‌شود.

نتایج این پژوهش وجود پتانسیل‌ها و جاذبه‌های گردشگری در شهر اصفهان و تاثیر هر یک بر توسعه گردشگری در این شهر را به اثبات می‌رساند که در این بین تاثیر جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی بیش از سایر جاذبه‌ها می‌باشد. بعلاوه نتایج نشان می‌دهد که بین توسعه گردشگری و توسعه اقتصادی شهر اصفهان رابطه معناداری وجود دارد و تاثیر مستقیم بر آن دارد به نحوی که هر چه گردشگری در شهر توسعه یابد وضعیت اقتصادی نیز تغییر خواهد کرد که این تاثیر بیش از ۲۳ درصد می‌باشد.

در نهایت این پژوهش راهکارهای زیر را جهت بهبود وضعیت گردشگری شهر و ارتقای وضعیت اقتصادی پیشنهاد می‌نماید:

- تقویت رشته‌های دانشگاهی صنعت گردشگری از جمله برنامه‌ریزی گردشگری، مدیریت جهانگردی
- ایجاد بستری مناسب برای افزایش مدت اقامت گردشگران از جاذبه‌های گردشگری اصفهان در مسیرهای گردشگری
- تهیه برنامه‌های اشتغال در صنعت گردشگری و بخش‌های ذی‌ربط و به حداکثر رساندن اشتغال محلی در گردشگری از طریق آموزش صحیح اشخاص برای فعالیت در بخش گردشگری و ایجاد زمینه‌های افزایش اشتغال در این زمینه و استخدام و بکارگیری نیروهای متخصص در صنعت گردشگری
- گسترش تولید و فروش صنایع دستی محلی به گردشگران که منافع اقتصادی فراوانی را برای مردم منطقه فراهم می‌آورد؛ افزایش امکانات اولیه در روستا شامل بانک، نانوايي، مراکز خرید و ...
- ایجاد امکانات رفاهی و اقامتی با هدف افزایش تمایل به ماندگاری در گردشگران
- بهبود وضعیت دسترسی به مناطق پیرامونی و شهر و روستاهای اطراف
- تعریف منطقه گردشگری و ارائه نقشه جامع برای آن
- ایاد فعالیت‌های سرگرم کننده در شهر و در سطح مناطق گردشگری

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

- طراحی مناسب فضاهای عمومی با هدف افزایش زیبایی و جذب بیشتر گردشگران

فهرست منابع

1. خاوریان گرمسیر امیررضا؛ ژاکلین ام استاورس،؛ مهدی علیان. ۱۳۹۲. «برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری توسعه گردشگری شهری با استفاده از مدل استراتژیک SOAR، نمونه موردی، شهر نفت»، مدرس علوم انسانی- برنامه‌ریزی و آمایش فضا، دوره ۱۷، شماره ۳، صص ۱۲۷-۱۴۲.
2. شربتی اکبر. ۱۳۹۳. بررسی نقش گردشگری در توسعه اقتصادی استان گلستان، آمایش جغرافیایی فضا، فصلنامه علمی پژوهشی دانشگاه گلستان، سال پنجم، شماره مسلسل پانزدهم، صص ۶۰-۴۲.
3. ضیائی، محمود، مجتبی جاودان و سیمین کاظمی ازغدی. ۱۳۹۳. ساماندهی فضایی مقصدهای گردشگری (شهری و روستایی) در مقیاس ناحیه‌ای مورد: شهرستان طرقبه شاندیز، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۳، شماره ۳، صص ۱۱۰-۸۳.
4. قربانی حمید؛ سجاد احمدی، سارا معرفت‌نیا. ۱۳۹۲. «نقش مدیریت شهری در توسعه پایدار گردشگری شهر بوشهر»، ماهنامه پیام سبز، شماره ۱۱۲، صص ۳۳-۳۷.
5. محمودزاده مجتبی، ساناز ارجمندیان. ۱۳۹۶. شناسایی و رتبه‌بندی فرصت‌های کارآفرینانه در گردشگری روستایی (مطالعه‌ی موردی: روستای آب اسک)، برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، دوره ۶، شماره ۲۰، صص ۱۴۹-۱۳۱.
6. میراسمعیلی مریم السادات. ۱۳۹۶. بررسی نقش گردشگری پل طبیعت تهران در توسعه اقتصادی شهر تهران، مجله نخبگان علوم و مهندسی، دوره ۲، شماره ۵، صص ۶۷-۴۹.
7. نوری هدایت‌الله؛ خراسانی زینب. ۱۳۹۱. «تحلیلی بر اثرات اقتصادی، اجتماعی، و زیست‌محیطی توسعه گردشگری در شهرستان ساری»، برنامه‌ریزی فضای جغرافیا، شماره ۴، صص ۱-۱۸.
8. Anderson, E. Bakir, A. & Wickens, E. (2015). Rural tourism development in Connemara, Ireland. *Tourism Planning and Development*, 12, 73-86.
9. Nikolich, R, Stefanovich, V. Azemovich, N. (2012), Economic Valorization of Rural Tourism (Suva Planina A Mountain in South Eastern Serbia). *Economics Management Information Technology*, Vol. 1, No.2, pp.45-59
10. Oila, M., K. Mrrtines & L. Gabriel, "Tourism Management in Urban Region: Brazile Vest Urban Region", *Journal of Sustainable Tourism*, Vol. 29, Pp. 567- 569

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

